

A BÓDVA VÖLGYE

Az aggteleki barlangvidékre tartó természetjárók ne kerüljék ki a Bódva völgyét! Nagyon is érdemes megtekinteniük rejtett szépségeit csakúgy, mint pazar panorámáit, amelyekre már mesteri frói és előadói vénájú földrajztudósunk, *Cholnoky Jenő* is hangsúlyozottan felhívta a figyelmet.

A táj névadó folyója az országhatár közelében 500 méternél magasabb hegyek között egy-két kilométer széles völgyben kanyarog. Partjait fűz-, éger- és nyárfák szegélyezik. Völgye imitt-amott összeszűkül, és páratlanul vadregényes. A folyó futásának irányát a föld mélyéből eredő szerkezeti mozgások jelölték ki, jórészt törések mentén. Egymást váltják a sülyedéssel képződött kisebb medencék — így a Perkupai, a Szalonnai, a Szendrői, a Szendrőládi — községekkel együtt. Nyugatról karsztos mészkőhegyek szegélyezik a Bódva völgyét. A barlangoknak egész serege sorakozik *Tornanádaska* és *Bódvaszilás* között: csaknem száz váltakozó nélségű aknabarlang, köztük a 100 méternél mélyebb *Vecsebükki zsomboly*. Nemrégiben fedezték föl a környék legnagyobb és legszebb cseppkőbarlangját, a bódvaszilasi *Meteor-barlangot*. Délebbre a Rudabányai-hegység és a Galyaság bükk- és tölgyerdős magaslatai, keletről

a Csereháti-dombság határolja a Bódva kanyargós völgyét. Földtani érdekesség a földtörténeti ókorban keletkezett szendrői várhegy, kristályos mészkövével.

A Bódva-völgy hűvösebb és csapadékosabb, mint déli szomszédja, a szélesebb Sajó-völgynek alföldies éghajlatú vidéke. Északi részén a januári középhőmérséklet mínusz 3,5 fok. Júliusi középhőmérséklet Tornanádaska környékén plusz 19 fok. A borult napok száma ott évente 140 körül váltakozik. Csapadékmennyisége az északi felén meghaladja a 600 millimétert. A Bódva völgyében kevés a növényteni ritkaság, de kárpótol bennünket Tornanádaskan Észak-Magyarország legszebb élőfa-gyűjteménye. Mintegy 80—85 évvel ezelőtt a *Hadik* család a kastélya környékén hűszholdas parkot és gyümölcsöst létesített. Kertészeik a karsztos hegyoldalra hordott termőtalajon a világ távoli tájainak jellegzetes fafajtaikat honosították meg. Gyönyörű kőrisfák, ritka lombhullató és örökzöld növények sora, csaknem 100 fenyő- és tujaféle pompázik ebben a parkban. Tíz évvel ezelőtt a parkot a TIT Borsod megyei biológiai szakosztályának megbízásából *Árokszállásy Zoltán*, *Fóris Ferenc* és *H. Szabó Béla* kutatók feltérképezték. Javaslatukra a Természetvédelmi Tanács vé-

dettnek nyilvánította az értékes területet. Ugyancsak növénytani érdekesség a *Bódvárakőn* terebélyesedő mocsári cédrus és a 700—800 éves zilizi őstölgy.

A Bódva a Szlovák-érchegységben ered. Teljes hossza 107 kilométer. *Hídvégardó* és Tornanádaska közelében érkezik Magyarországra földjére, és itt mintegy 65—70 kilométer után *Sajóecseg* határában torkollik a Sajóba. Hazánk területén az aggteleki és a szalonnai karszt vizeit gyűjti össze, s a Jósua és a Rakaca patakon kívül több kisebb vízfolyással bővül. Vízhozama évszakonként nagyon ingadozó. Nyáron, tartós szárazság idején, másodpercenként csupán fél köbméter víz folyik le medrében, s ilyenkor bárhol átgázolhatjuk. Esőzések idején az is előfordul, hogy másodpercenként 80 köbméter vízzel gyarapítja a Sajó víztömegét. 1962-ben a Bódva egyik mellékvölgyében elkészült az a 850 méter hosszú és 7 méter magas völgyzárógát, amely a Rakaca patak vizét felduzzasztotta. Így mintegy 300 kat. hold kiterjedésű és 5,2 millió köbméter víz tárolására alkalmas mestersé-

ges tavunk lett. Szárazságok idején a zsilipeken vizet engednek a Bódvába. Délebbre, Borsodszirák környékén a Bódva kavicsteraszából 23 kútból naponta 8000—10 000 köbméter vizet hoznak fel. Belőle 13 községet, bánya- és ipartelepét és legalább 50 000 embert látnak el ivóvízzel, ezenkívül a borsodi iparvidék tíz nagyüzemének szolgáltatnak ipari vizet.

A történelem hajnala óta lakott terület ez a vidék. Legősibb lakói a Szendrői-karszt barlangjaiban kerestek menedéket a jégkorszak zord időjárása ellen. Az első szabadtéri települések emlékeit őrzi a borsod-derékegyházi vonaldíszes őskerámia. Rengeteg bronz- és vaskori emlék került elő erről a vidékről. Jelentős a borsodi és a szendrői bronzkori földvár. Borsod földvárát a honfoglalás után *Bors* vezér átépítette. A következő évszázadokban a Bódva völgyének népe sem kerülhette el az olyan pusztításokat, minő a tatárjárás volt. Az Alföld és a Felvidék között teremtett kapcsolatot védelmezte a XIV. században épült szendrői vár, amely jó ideig a pelsőczy Bebek család birtoka volt. Bebekék a kettős királyság idején a nemzeti párt és *János* király hívei voltak. *I. Ferdinánd* zsoldos vezérei ellen *János* halála után is övegye, *Izabella* királyné hűségében — megvédte a várat, egyszersmind a Bódva völgyét. Ámde 1566-ban *Schwendi* Lázár elfoglalta és német őrséggel szállta meg. Szendrő végvári jelentőségét bizonyítja, hogy a XVII. században Borsod megye székhelye volt, s ott tartották a megyei közgyűléseket. 1604-ben Bocskai hajdú csapataié lett a vár, de a császáriak az edelényi csata után újra megszállták. A Bükkalján 1631-ben kirobbant Császár Péter-féle jobbágyfelkelésnek mégis egyik gyűjtőpontja lett Szendrő központtal az egész Bódva völgye, ahol a legtovább tartott a parasztvármegyes önkormányzat.

1849 tavaszán az edelényi és a környéki legényekből verbuvált honvéd egységek derekasan helytálltak a mármarosai és beregi csatamezőkön, szintúgy a szikszói csatában is. 1918 májusában élelmiszer rekvirálása végett Sajóecsegre vezényelték a 305. ezred 2. zászlóalját, de sorkatonái a legsanyarúbb helyzetű munkás, paraszti és dolgos kispolgári lakosokkal egyetértve, megtagadták az engedelmességet. Lázadásukat ugyan a túlerő hamarosan leverte, de a forradalmi haragulat a Sajó és a Bódva menti falvakban végigzúdult. 1919-ben a győzelmes miskolci csatában, és az északi hadjáratban

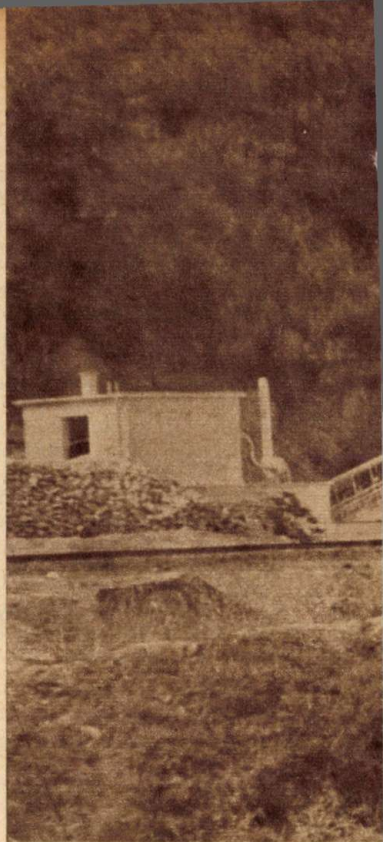
A bódvai Árpád-kori templom

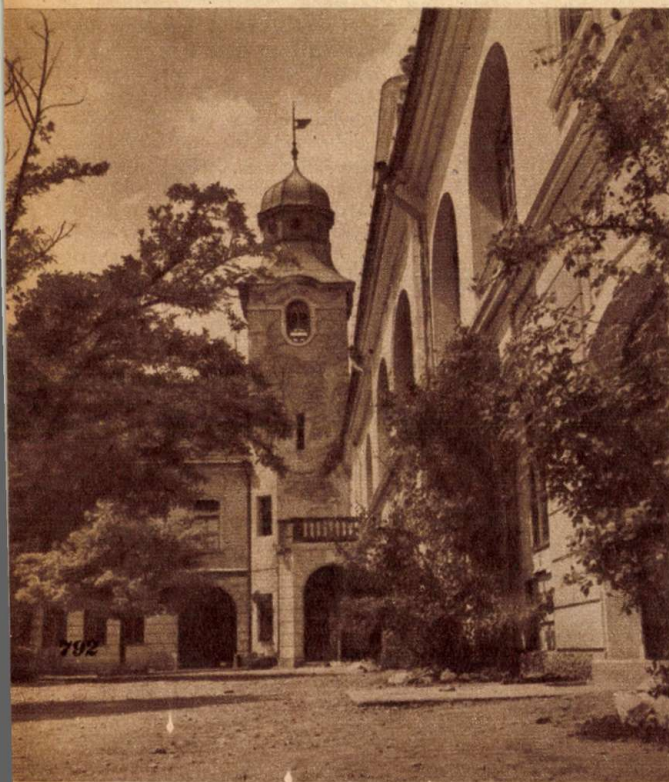

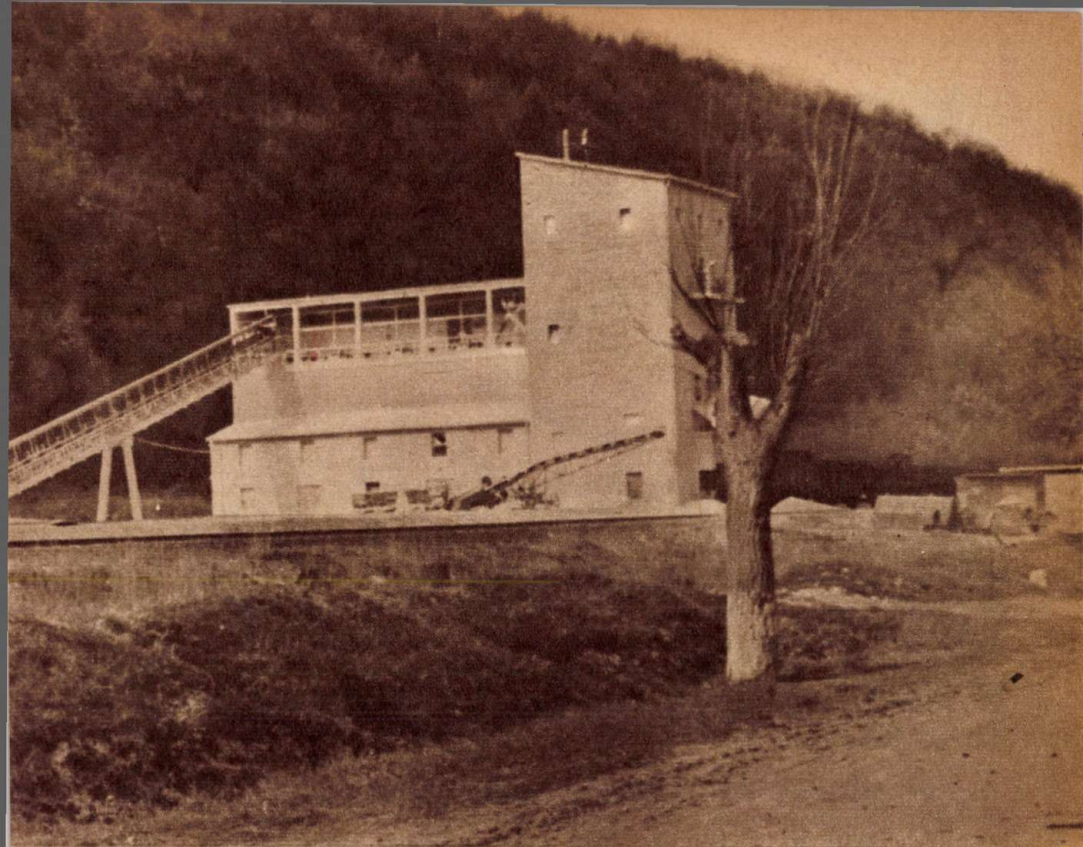
A perkupai
gipszbánya
rakodója

Népl műemlék Perkupán

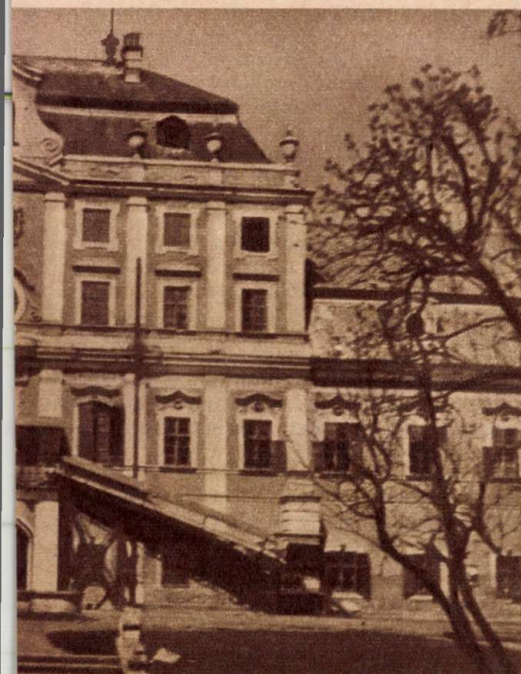

A Hadik-kastély Tornanádaskán

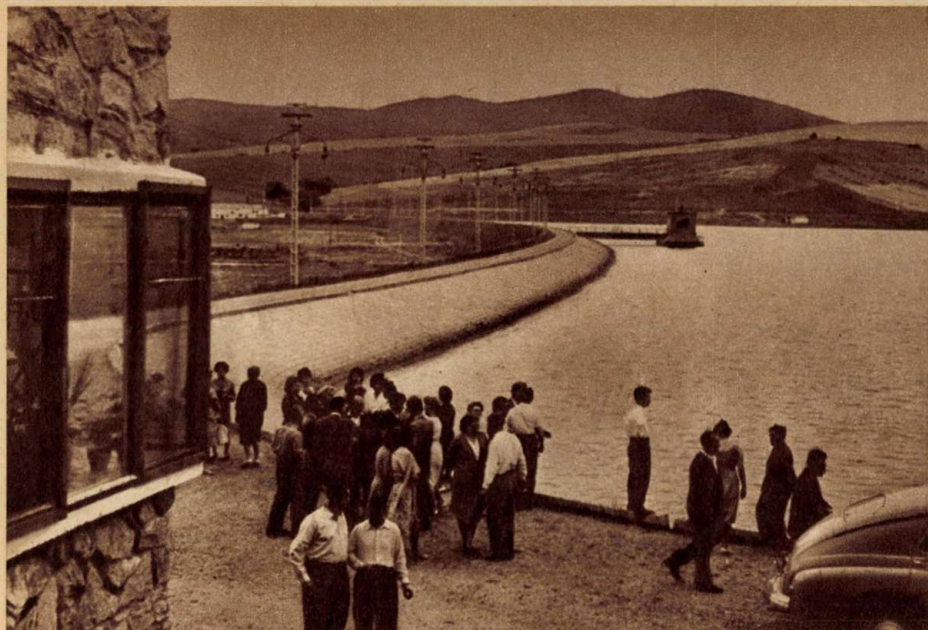

Az edelényi Koburg-kastély

is ott találjuk a Bódva völgyének fiait honvédő vöröskatonákként.

Tájunk húsz évvel ezelőtt amolyan elmaradottabb agrárnépességű terület volt: a szántóföldi növénytermesztésen és szegényes állattenyésztésen kívül az erdőgazdálkodás nyújtott szűkös megélhetést a lakosságnak. A Bódva-völgy déli részén a szénbányászat kecsegtetett imitt-amott munkaalkalmakkal néhány száz embert. E vidék gazdasági elmaradottságára jellemző, hogy az 1930-as években még sok kis *kézimalom* volt használatban Szalonnán és más községekben. Az élte-sebb parasztagdák a Bódva völgyében legénykorukban még fogazott élű „salló”-val arattak, s a kasza használatára csak közvetlenül az I. világháború küszöbén tértek át. Ugyancsak későn váltotta fel itt a cséphadarót a cséplőgép. Amiképpen sokáig dívott a kasos méhészkedés, a pizstránghalászat, a kendernek meg a len-

A rakacai víztároló

nek házi feldolgozása. Szintúgy a legkülteresebb juhtenyésztés, maradi fejlődésházzal. Persze éppen akkoriban virágzott igazában az a pásztorművészet, amelyről szebbnél szebb fafaragások, juhász-kampók és ivócsanakok tanúskodnak, de szép juhásztáncok is. A tájjal szomszédos Sajóvidék nagy szülötte, *Izso Miklós* is környékbeli, jellegzetes táncoló juhászt jelenített meg lenyűgöző szobrában. A Bódva-völgyi és a csereháti juhászok ma már a belterjes tartás irányelveit iparkodnak követni, nem ismerik a régi pásztorviséletet. Szívesebben ülnek immár a motorkerékpár rugós bőrpárnáján, mint a szamár hátán, de azért a kampósbothoz, a juhász jeles címeréhez ma is ragaszkodnak. A leghíresebb juhász-kampó-készítő egy edelényi kovácsmester *Hódossy Lajos* művészi színvonalú emlékeseit az országhatáron túl is ismerik, és múzeumok őrzik.

Felszabadulásunk óta a Bódva-völgyi táj gazdasági képe megváltozott. Földtani kutatások indultak, amelynek eredményeként *Perkupán* gazdag gipsz- és anhidrit-lelőhelyet tártak fel. Ugyanott szerpentin is előfordul, sok más hasznosítható kőzettel együtt. Az Osztramos mészkőfennsíkjáról és a környék kisebb

mészkőbányáiból az ózdi kohászati üzemekbe szállítják a salakképző anyagként hasznosítható mészkövet. A „rakacai márvány”-nak, ennek a jellegzetes kristályos mészkőnek a szépsége vetekszik a piszkei és a süttöi márványéval, bár nehezebben fejthető, mert könnyebben törik. Szalonna határában az új mészkőfejtő mellett modern mészégető üzem létesült. Eltűntek a régi kis mészégető kemencék. Nem kell már ekhós szekerekkel járni az alföldi falvakat az égetett mész értékesítése végett, találunk itt helyben biztosabb megélhetést jelentő munkát. Elsősorban a kitermelő ipar, a szén- és a vasércbányászat (Rudabánya) foglalkoztatja a lakosságot. De jelentős azoknak a száma is, akik a borsodi iparvidék közeli üze-meiben helyezkedtek el. A Bódva völgyében jelentős barnakőszénkészlet tárolódik Edelény környékén. Ott naponta mintegy 550–600 tonna 3000 kalóriás barna kőszén hoznak felszínre, és ennek egy részét a Borsodi Hőerőmű hasznosítja.

Húsz év alatt nemcsak az ipar fejlődött, hanem a Bódva-völgy mezőgazdasága is átalakult. Északi részén, ahol a szűk völgyben és a kis medencékben kevés a megművelhető terület, az erdőgazdálkodás, a fakitermelés és az állattenyésztés a

jellemző. Perkupa környékén az üdezőld rétek és legelők a szarvasmarha-tenyésztésnek kedveznek leginkább. Edelény környékén a folyó völgye tölsérszerűen kiszélesedik, s ott már a természeti adottságoknak megfelelően a gabonafélék uralkodnak, de jelentékeny a kukorica- és általában a takarmánytermesztés meg a sertéshizlalás is. A zöldségfélék termesztésében a borsodi iparvidék egyre növekvő szükségleteit igyekszik kielégíteni többek között az edelényi Alkotmány Termelőszövetkezet.

A Bódva menti földek öntözése — a nagymértékű ipari- és ivóvízfogyasztás miatt — csak Edelény és Szalonna mellett oldható meg: számítások szerint 250—300 kat. holdon. Ugyancsak létfontosságú feladat lenne a vidék szőlőinek felújítása, de kivált gyümölcsfaállományának növelése.

Műemlékekben gazdag ez a táj. Romos várfalak, évszázados templomok, fasisakos harangtornyok, barokk kastélyok és sok-sok népművészeti emlék található mindenfelé. Szalonna község Árpád-kori, román alapozású gótikus temploma a XII. század óta állja az idő pusztítását, s belsejében ma is megcsodálhatók a Szent Margit legendáját ábrázoló, XII—XIII. századbéli freskók. Szintúgy Szepesi András mester XV. századból származó alkotásai, amelyek a középkori Magyarország freskoművészetének felbecsülhetetlen értékei. A templom kertjében áll a Bódva völgyének legszebb, még a XVIII. századból való fa haranglábja. A XII. században épült és később átépített román stílusú boldvai templom különösképpen megbecsülendő. Az 1930-as években megállapították, hogy az egykori bencés templomot környező kolostorban írták a Pray-kódexet, amely az egyik legrégebbi magyar nyelvű nyelvemlékünk, a *Halotti Beszéd*et is tartalmazza. (*Marjalaki Kiss Lajos* újabb kutatásai 1961-ben a *Halotti Beszéd* eredeti keletkezési helyétül szintén egy Bódva környéki monostort, a csehszlovákiai Jászót jelölik meg.)

A Bódva-völgyi falvakban különösképp vonzóak a népi műemlékek, kivált a gazdagon díszített tornácos lakóépületek. Perkupán tájformáló jellegük van, s a múlt században épült, fehérre, meszelt, homlokzati díszítésű parasztházak ott egész utcasort képeznek. Műemlék az a szendrői „festőház”, is, amely a XIX. században egy kelmefestő kisiparosnak volt a műhelye és lakóháza.

Hazánk szépséges monumentális ba-

rokk műemléke az edelényi Koburg-kastély. 1727—1730 között a pompakedvelő *l'Huiller*, az egri vár akkori parancsnoka építtette. Később a gazdag Koburg szász hercegi család tulajdonába került, s az eredetileg egyemeletes palotát háromemeletesre építették át, és két kerek saroktoronnyal díszítették. Kovácsolt vaskapuja és a kastély copf stílusú kályhái, címerei értékes műalkotások. A műemlék-épületet a járásbíróház lakja, de kíváncsok, hogy ez a vonzó kastély méltóbban töltsse be muzeális és idegenforgalmi rendeltetését. A 14 községű és 22 000 lakosú Bódva-völgy legnagyobb települése a 7000 lelkes *Edelény*. Az utóbbi években gyorsan fejlődik, s járási székhelyi funkciójához is alkalmazkodó városias bányász lakóteleppel bővült. *Szendrő* nem egészen 4000 lakosával a második jelentékenyebb település, míg a legkisebb faluja, *Bódvalenke* csupán 300 lelkes.

A háború óta annyira megváltozott a táj lakóinak élete, műveltségi színvonala és egészségügyi helyzete, hogy akik régebben jártak ott, nagyon kellemesen meglepődnek. Falvai megszépültek, új lakóházakkal, modern iskolákkal, orvosi és művelődési intézményekkel, sportpályákkal, ipartelepekkel gazdagodtak. A zörgősen, lassan zakatoló vicinális vonatokat felváltották a kényelmesebb, gyorsabb szerelvények. Edelényben most épült fel a vidék első gimnáziuma, amelynek kulturális sugárzása az egész Bódva-völgyben hat. A parasztházakra felszerelt tv-antennák sokasága a nagy tömegek művelődési igényeinek növekedéséről tanúskodik. A szaporodó autók és motorkerékpárok gazdáinak örömet fokozzák a portalanított utak. Egy szó, mint száz: a borsodi iparvidék tözsomszédságában ez a táj is biztatóan fejlődik, s mi több: iparosítása révén amannak nemcsak részesévé, de mindinkább részévé is válik.

Frisnyák Sándor

FOTÓ: Farkas Gyula és a szerző

KÖVETKEZŐ SZÁMUNK TARTALMÁBÓL

✱ A berlini csata ✱ Beszélő képek ✱
Miért rugalmas a gumi? ✱ Marokkó egy magyar asszony szemével ✱ A szőnyi freskók ✱ „Jobb” és „bal” a természetben ✱ Hazai medvetelepítés ✱ Űzen a nyolcadik bolygó ✱ A tudomány világa ✱
Amiről beszélnek ✱ Rejtvény ✱